

ИКОНОМИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ – ВАРНА
Финансово-счетоводен факултет
Катедра „Счетоводна отчетност”

Галина Събчева Йорданова-Чавгова

**ОЦЕНКА, ПРЕДСТАВЯНЕ И ОПОВЕСТЯВАНЕ
НА ПРИСТАНИЩНИТЕ КОНЦЕСИИ ВЪВ
ФИНАНСОВИТЕ ОТЧЕТИ НА КОНЦЕСИОНЕРИТЕ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на ОНС „доктор“
по професионално направление 3.8. Икономика, докторска програма
„Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност”

Научен консултант:

Доц. д-р Светлозар Стефанов

Научно жури:

Доц. д-р Светлозар Димитров Стефанов

Доц. д-р Анита Атанасова Йотова

Проф. д-р Атанас Блажев Атанасов

Проф. д-р ик. н. Васил Богомилов Меразчиев

Проф. д-р Васил Николов Янков

Резервни членове:

Доц. д-р Даниела Александрова Георгиева

Проф. д-р Михаил Дочев Михайлов

Рецензенти:

Доц. д-р Анита Атанасова Йотова

Проф. д-р ик. н. Васил Богомилов Меразчиев

Варна

2018

Авторът на дисертационния труд е бил докторант на самостоятелна подготовка към катедра „Счетоводна отчетност“ при Икономически университет – Варна и работи като асистент към същата катедра.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита от катедра „Счетоводна отчетност“ при Икономически университет – Варна.

Автор: Галина Събчева Йорданова – Чавгова

Заглавие: Оценка, представяне и оповестяване на пристанищните концесии във финансовите отчети на концесионерите

Тираж: 50 бр.

Отпечатан в Печатна база на Икономически университет - Варна

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на темата

През последните десетилетия в световен мащаб могат да се открит различни форми на публично-частни партньорства, които дават възможност за привличане на частни капитали при финансирането на мащабни инфраструктурни проекти и услуги, от обществен интерес, които дълго време са приемани за приоритет на държавата. Популярна и повсеместно прилагана форма е концесията. Тя е обект на регулиране както в национален, така и в международен аспект и е предмет на изследване в публикациите на редица автори¹.

Привлекателността на концесиите, като цяло и в сектор транспорт на националната икономика, в частност се определя от редица фактори. От една страна това се дължи на участието на страната в трансевропейската транспортна мрежа (TEN-T мрежата, понастоящем INEA), свързана с проектиране и изграждане на транспортни коридори, пресичащи територията на страната, в който са включени всички пристанища на територията на България.

---

¹ Вж Giornetti, Andrea. IFRIC 12 Service concession arrangements and market disclosure quality: Investigation amongst European listed companies in the more extensive scenario of accounting standartisation. FrancoAngeli s. r. l., Milano, Italy, epub, 2014; Маркова, Мария. Счетоводни аспекти на концесиите. Автореферат. УНСС. София, 2013; Heald, David, and George Georgiou. „The Substance of Accounting for Public-Private Partnerships.“ *Financial Accountability & Management* Vol. 27 № 2. 2011: 217-247; Mühlkamp, Holger. "Public-Private Partnerships and government debt." *DICE Report* Vol. 12.№ 3. 2014: 24-30; Canibano Calvo, L., and Ana G. Clemente. „Accounting implications of IFRIC 12 adoption on service concession arrangements.“ *Revista Espanola De Financiacion Y Contabilidad-Spanish Journal Of Finance And Accounting* 39.145. 2010: 149-168.; Зарев, Данаил. Същност и специфични проблеми при организацията на отчитането и контрола върху концесия за услуга. Счетоводство плюс № 6, 2014: 12-15; Правно-счетоводни проблеми пред предприятията, прилагащи НСФОМСП, при отчитане на договори за концесия за строителство. Счетоводство, данъци и право № 3. 2014:14-23; и др.

В допълнение следва да се отбележи, че значителна част от търговията се реализира с помощта на водния транспорт. По данни на UNCTAD² през последните години посредством водния транспорт е осъществен над 80% от физическия обем на световния стокообмен.

България придоби практически опит в концесионирането на пристанища през последните около 10 години. За този период са предоставени общо 16 държавни концесии за пристанищни терминали, част от пристанища за обществен транспорт с национално значение, от които към момента 3 са прекратени³. Концесионирането на пристанища е елемент на правителствената политика. За целите на реализирането ѝ е разработена Стратегия за развитие на транспортната инфраструктура с механизмите на концесията⁴, съобразена със Стратегията за развитие на транспортната система на Република България до 2020 година⁵. Пристанищните концесии и инфраструктура остават във фокуса и на Интегрираната транспортна стратегия до 2030 г.⁶

---

² <http://unctad.org/en/PublicationsLibrary>, 01.04.2018.

³ „Дунавски индустриален парк“ АД (2006, прекр. 2012); „Порт-Балчик“ АД (2006); „Пристанище ЛЕСПОРТ“ АД (2006); „Драгажен флот – ИСТЪР“ АД (2007); „Слънчев дар“ АД (2008); „Октопод-С“ ООД (2009); „Параходство Българско речно плаване“ АД (2010, 2013); „Лукойл Нефтохим Бургас“ АД (2011); „БМФ Порт Бургас“ ЕАД (2012, 2013); „ТЕЦ Свилоза“ АД (2013, прекр. 2016); „Порт Инвест“ ЕООД (2013); „Пристанищен терминал Русе-запад“ АД (2013, прекр. 2015); „Водмар“ АД (2014); „СКМ Порт Видин“ АД (2018).

⁴ Стратегия за развитие на транспортната инфраструктура с механизмите на концесията. Официален сайт на Министерството на транспорта, информационните технологии и съобщенията (МТИТС) www.mtitc.government.bg/page.php?category=451&id=4095, 06.04.2016.

⁵ Стратегията за развитие на транспортната система на Република България до 2020 г. Официален сайт на МТИТС www.mtitc.government.bg/page.php?category=451&id=3756, 06.04.2016.

⁶ Интегрирана транспортна стратегия до 2030 г. Официален сайт на МТИТС. https://www.mtitc.government.bg/sites/default/files/integrated_transport_strategy_2030_bg.pdf, 23.02.2018.

Обикновено концесионните права⁷ се представят във финансовите отчети като нематериални активи. Докато според Националните счетоводни стандарти (НСС) това е единственият възможен подход, то по смисъла на Международните стандарти за финансово отчитане (МСФО) подходът следва да отразява условията на концесионния договор. Съществуват различия и по отношение на изискванията за оповестяване, които според МСФО следва да са значително по-детайлни. В специализираната литература в България все по-често намират място въпросите, свързани със същността, обхвата и съдържанието на нематериалните активи – от една страна като обобщаващо понятие, и от друга – като отделни техни форми на проявление.

В практиката нематериалните активи са честа причина за затруднения по отношение на тяхното идентифициране и признаване за целите на представянето им във финансовите отчети, което съчетано с лаконичността или пълната липса на адекватни оповестявания, намалява значително полезността на представената информация във финансовите отчети. Проблемите, възникващи при оценяването, представянето и оповестяването на нематериалните активи, могат да се разглеждат в теоретичен и практико-приложен аспект.

2. Предмет и обект на изследването

Обект на изследване в дисертационния труд са проблемите на оценяване, представяне и оповестяване на концесионни права във финансовите отчети на концесионера. **Предмет** на изследване са концесионните права в годишните финансови отчети на пристанищните концесионери. Обхванати са всички предприятия, които са страна по договор за концесия на пристанище с национално значе-

---

⁷ В хода на изложението, свързано с теоретично и емпирично изучаване на счетоводните аспекти, паралелно с понятието „концесионни права“ се използва понятието „концесия“, в смисъла вложен в него СС 1 *Представяне на финансови отчети*, Национални счетоводни стандарти, обн. ДВ, бр. 30 от 7 април 2005 г., изм. и доп. ДВ, бр.3 от 12 януари 2016 г., в сила от 01.01.2016 г.

ние. Мотивите за избор на пристанищните концесии като обект на изследване са тяхното широко разпространение в сектора „Транспорт“ в България, което дава основание за формиране на представителна извадка, подходяща за проучване. Това са типични концесионни сделки, при които предоставеният обект е инфраструктура с обществено значение.

3. Цел и задачи на дисертационния труд

Целта на дисертационния труд е да се изследват състоянието и проблемите при оценяване, представяне и оповестяване на концесионни права във финансовите отчети на концесионер на пристанище за обществен транспорт с национално значение и на тази основа да се направят научнообосновани предложения за тяхното разрешаване.

Постигането на поставената цел налага решаването на следните задачи:

1) Да се изследва икономическата същност на понятието „концесия“ и при необходимост да се формулира собствена дефиниция за целите на дисертационния труд;

2) Да се проучат действащите счетоводни стандарти, регулации и специализирана литература и на тази основа да бъдат идентифицирани проблемите на оценка, представяне и оповестяване на концесия във финансовите отчети на концесионерите;

3) Да се анализират възможностите за прилагане на индексен подход за измерване степента на предоставяне на информация за оценката, представянето и оповестяването на концесия във финансовите отчети на концесионера и на тази основа да се разработи система от показатели, подходящи за българската практика;

4) Да се измери степента на оценка, представяне и оповестяване на пристанищна концесия в България. На основата на получените резултати да се направят мотивирани предложения относно подобряване на оповестяването на концесионните права във финансовите отчети.

4. Изследователска теза и хипотези

В дисертационния труд се застъпва следната научноизследователска **теза**: *Признаването на концесионни права като актив съществено затруднява предприятията и на тази база влияе върху състава, структурата и стойността на активите във финансовите отчети на концесионера.*

За валидиране на формулираната теза на дисертационния труд са изведени следните хипотези:

Хипотеза 1. Предприятията-концесионери съществено се затрудняват при прилагане на сложните изисквания за оценка по справедлива стойност (или приблизителна счетоводна оценка) на получени при размяна концесионни права, което води до пълна или ограничена неприложимост на тази оценка във финансовите отчети.

Хипотеза 2. Представянето на концесионните права във финансовите отчети се основава на балансов подход, въпреки затрудненията при оценяване за целите на първоначално признаване.

Хипотеза 3. Предприятията-концесионери на пристанища оповестяват достоверна информация за значими условия на концесионния договор, която позволява на външните потребители да придобият представа за влиянието му върху дейността им.

5. Методология на изследването

Разработването на дисертационния труд се основава на прилагането на общонаучни и емпирични **методи** – индукция и дедукция, анализ и синтез, изследване на нормативна уредба, хипотеза, наблюдение, сравнение. Изследването на проблемите относно оценяването, представянето и оповестяването на пристанищните концесии във финансовите отчети на концесионерите се основава на проучване на специализирана литература и българската практика чрез публично оповестена и достъпна информация от публикувани финансови отчети на предприятия-концесионери. За нуждите на емпиричното проучване е приложен качествен подход на логически анализ и

оценка на информацията от финансовите отчети и на тази основа са формулирани съответните изводи и препоръки.

Изследването обхваща ГФО на предприятията-концесионери на терминал(и) от пристанище за обществен транспорт с национално значение в периода 2007-2016 г., в зависимост от момента на предоставянето на концесия. За сключените преди 2007 г. концесионни договори, са анализирани отчетите от най-рано публикувания в Търговския регистър период, а за сключените по-късно договори – от периода, в който са сключени, при наличие на публикувани ГФО. Подходът дава възможност за изследване на всички предоставени концесии, за които са публикувани ГФО до края на 2016 г.

6. Приети ограничения в обхвата на дисертационния труд

1. В българската специализирана литература се срещат публикации, свързани с текущото счетоводно отчитане на концесиите, поради което тези въпроси не се разглеждат в настоящия дисертационен труд.

2. Поради ограничения обем на настоящата разработка не се проучват въпроси, свързани с класифициране на приходи, определяне остатъчна стойност на изградени активи и подобрения, оценка на полезен икономически живот на концесионните права и техните данъчни аспекти.

3. Емпиричното проучване не обхваща договори за концесия на пристанища за обществен транспорт с национално значение, влезли в сила след 31.12.2017 г. (например договор за концесия на „Пристанищен терминал Видин-Юг” с концесионер „СКМ Порт Видин” АД, в сила от 06.02.2018 г.).

4. Дисертационният труд е разработен в съответствие с действащата нормативна уредба към 31.12.2017 година.

7. Аprobация

Части от дисертационния труд са представени на научно-практически конференции и публикувани в специализирани издания.

Разработената методика на изследване може да бъде приложена и за други отрасли на националната икономика, в които концесиите намират приложно поле. Установената практика на оценка, представяне и оповестяване на пристанищните концесии във финансовите отчети на концесионерите в България, може да бъде съпоставена както с практиката в други отрасли, така и с резултатите от емпирични проучвания в други страни. Някои от идеите на автора могат да послужат в бъдеще за подобряване на нормативната уредба в България.

II. СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Трудът е структуриран в увод, три глави и заключение с общ обем 254 страници, от които: 2 страници съдържание, 183 страници изложение, 16 страници използвана литература и 52 страници приложения. В подкрепа на изложението са представени 4 фигури, 28 таблици и 14 приложения. Списъкът с използвана литература обхваща 221 източника на български и чужд език.

Съдържанието е структурирано по следния начин:

Увод

Глава I. Теоретични аспекти на концесиите като отчетен обект

- 1.1. Нормативно регламентиране на концесиите в България
- 1.2. Счетоводни аспекти на концесиите във финансовите отчети на концесионерите
- 1.3. Приложимост на приблизителните счетоводни оценки и концепцията за справедлива стойност при оценяване на концесия във финансовите отчети на концесионера

Глава II. Методически аспекти на оценяването, представянето и оповестяването на пристанищните концесии във финансовите

отчети на концесионерите

2.1. Тенденции в емпиричните изследвания на финансовите отчети

2.2. Възможности за оценяване, представяне и оповестяване на концесия във финансовите отчети на концесионера

2.3. Насоки за адаптиране на показатели за оценяване, представяне и оповестяване на пристанищните концесии във финансовите отчети на концесионерите в България

2.3.1. Показатели при приложима счетоводна база МСФО

2.3.2. Показатели при приложима счетоводна база НСС

Глава III. Практически аспекти при оценяване, представяне и оповестяване на пристанищните концесии в България

3.1. Информационно значение на финансовите отчети на концесионерите

3.2. Изследване на конкретни практики на оценка, представяне и оповестяване на пристанищна концесия във финансовите отчети на концесионера

3.2.1. При приложима счетоводна база МСФО

3.2.2. При приложима счетоводна база НСС

3.3. Индексен анализ на оценката, представянето и оповестяването на пристанищна концесия във финансовите отчети на концесионера

3.3.1. При приложима счетоводна база МСФО

3.3.2. При приложима счетоводна база НСС

3.4. Състояние и тенденции на оценката, представянето и оповестяването на пристанищните концесии в България

Заключение

Използвана литература

Приложения

III. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В **увода** на дисертационния труд са посочени актуалността на избраната тема, целта и задачите, поставени пред разработката, използваните методи. Определени са обектът и предметът на изслед-

ването. Формулирани са, изследователска теза и хипотези, чието верифициране предстои. Открити са някои ограничения при разработването на дисертационния труд.

В Глава I. Теоретични аспекти на концесиите като отчетен обект са представени в сравнителен аспект три редакции на Законът за концесиите (ЗК), нормативното регламентиране на пристанищните концесии в частност и са разгледани счетоводните аспекти на тяхната оценка, представяне и оповестяване. Открити са потенциалните проблеми, които могат да възникнат за концесионерите на пристанища за обществен транспорт с национално значение в България. В т. 1.1. **Нормативно регламентиране на концесиите в България** се разглежда общата правна уредба на концесията, и пристанищната концесия в частност.

Пристанищните услуги⁸ са услуги с търговски характер, предоставяни в пристанища за обществен транспорт от пристанищни оператори⁹, вписани в регистър на пристанищните оператори, които разполагат с необходимият квалифициран персонал и технически средства за извършване на услугите¹⁰. Пристанищните услуги могат да бъдат¹¹: **морско-технически услуги**¹²; **обработка на товари и поща**¹³; и **пътнически услуги**. Пристанищните услуги, свързани с обработка на товари и поща и превоз на пътници, могат да се из-

---

⁸ Чл. 116 ал. 1 във връзка с чл. 93 от Закон за морските пространства, вътрешните водни пътища и пристанищата на Република България (ЗМПВВПРБ).

⁹ Според параграф 2 т. 26 от Допълнителните разпоредби на ЗМПВВПРБ това е търговец, получил достъп за извършване на определени пристанищни услуги в пристанище.

¹⁰ Чл. 117 от ЗМПВВПРБ.

¹¹ Чл. 116 ал. 2 от ЗМПВВПРБ

¹² Пилотаж, буксировка (влачене или тласкане), швартоване, снабдяване на корабите с вода, телефон и електрическа енергия; приемане и обработване на отпадъци - резултат от корабоплавателна дейност и други.

¹³ Товарене, разтоварване, поддръждане, съхраняване, преупаковка на различни по тип товари, вътрешнопристанищен (терминален) превоз на товари и поща и други.

вършват само на пристанища за обществен транспорт или на рейдове в тяхната акватория. Достъпът до пазара на пристанищни услуги (правото на пристанищен оператор да ги предоставя), за осъществяването на които е необходимо използването на пристанищна територия и/или пристанищни съоръжения, в пристанищата за обществен транспорт с национално значение, се предоставя с концесия за един или повече терминали от пристанище за обществен транспорт с национално значение, за предоставяне на пристанищна услуга, за която е необходимо използването на пристанищна територия и/или пристанищни съоръжения, която може да бъде концесия за строителство или за услуга. Пристанищните услуги по обработка на товари и поща и пътническите услуги се предоставят от пристанищни оператори, получили концесия върху пристанищен терминал. Концесия се предоставя и върху трайно прикрепените към терена пристанищни приемни съоръжения за извършване на морско-техническата услуга приемане и обработване на отпадъци - резултат от корабоплавателна дейност. В пристанищата за обществен транспорт могат да се извършват и съпътстващи дейности¹⁴, освен пристанищни услуги, при условие че не възпрепятстват предоставянето на пристанищни услуги. Тези дейности¹⁵ могат да бъдат допълнителен предмет към предмета на концесионния договор с пристанищен оператор за концесия на пристанище или терминал от пристанище за обществен транспорт с национално значение (по реда на ЗМПВВПРБ и ЗК) или предмет на самостоятелен концесионен договор с друго лице при условията и по реда на ЗК. Може да се обобщи, че ЗМПВВПРБ дефинира обектите на концесията – един

---

¹⁴ Според параграф 2 т. 34 от Допълнителните разпоредби на ЗМПВВПРБ „Съпътстващи дейности“ са дейности, обезпечаващи извършването на пристанищните услуги, както и дейности, които съответстват на производствените и търговските задачи на предприятия, чието местоположение в пристанището се оправдава от връзката им с пристанищния трафик, с обема на морския или речния трафик, който създават, или поради услугите, които извършват на потребителите.

¹⁵ Чл. 116а ал. 3 и 4 от ЗМПВВПРБ

или повече терминали от пристанище за обществен транспорт с национално значение, и предмет на концесията – осъществяване на пристанищни услуги, за които е необходимо използването на пристанищна територия и/или пристанищни съоръжения.

От юридическа гледна точка концесията се откроява като понятие от рода на правните сделки, по своя вид - търговска сделка. Утвърждава се като нормативно регулирана неперсонифицирана договорна форма за осъществяване на публично-частно партньорство. Правните последици от взаимоотношенията между страните, и по отношение на трети заинтересовани лица, настъпват по силата на сключения договор – задължителна предпоставка за реализиране на концесията. Може да се характеризира като двустранен, формален, възмезден, каузален, консенсуален, комутативен, срочен, с продължително изпълнение облигационен договор. Отличава се със специфичен обект, предмет, субекти и подчертана икономическа целесъобразност за всяка от страните. Концесията е широко използвана договорна форма между публичния и частния сектор.

Икономическата целесъобразност на концесията се съдържа в редица характеристики: привличане на финансиране от частния сектор; диверсификация на риска за публичния партньор; освобождаване на публичния партньор от осъществяване на дейности по предоставяне на услуги от обществен интерес; реализиране на правителствени социално-икономически политики; публична собственост по отношение на обектите; възвръщаемост за концесионера и др. Възмездността при концесионния договор е в специфична непарична форма.

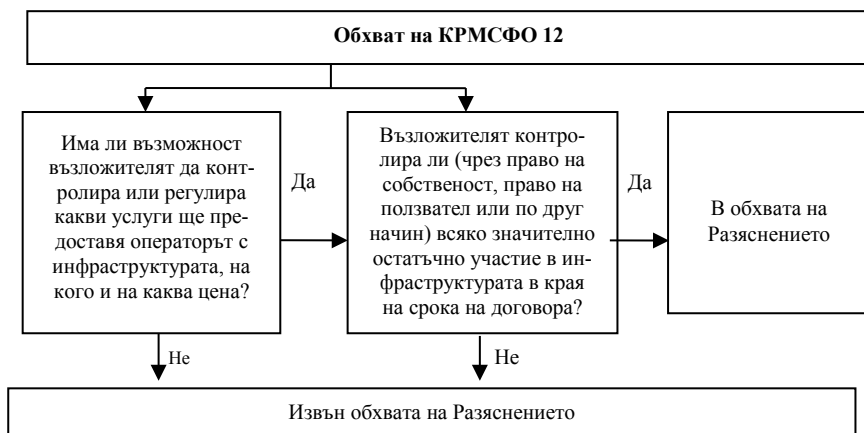
Предложена е следната дефиниция за концесия: нормативно регулирано дългосрочно договорно взаимоотношение между публичния и частния сектор за предоставяне на услуга от обществен интерес срещу правото на експлоатация на услугата (размяна на несходни услуги).

В т. 1.2. Счетоводни аспекти на концесиите във финансовите отчети на концесионера са разгледани изискванията на прило-

жимите счетоводни стандарти за финансово представяне на концесиите. Като доминиращ е открит принципът на предимство на икономическото съдържание пред правната форма, и същият е обвързан с качествените характеристики на финансовата информация, предоставяна на външни потребители. Открити са пропуски на СС 38 *Нематериални активи*.

Детайлно са разгледани изискванията на *Разяснение 12 Договори за концесионна услуга*, чиято цел е да даде насоки по прилагането на отделни текстове на вече съществуващи стандарти и по-конкретно счетоводното представяне на тези договори във финансовите отчети на концесионера (оператор). Разяснението обхваща въпросите на отчитане и оценка на ПЧП – концесионни договори за услуга, представянето на права върху обществени активи, управлението на тези активи и задълженията за възстановяване и поддръжка. Уникална отличителна характеристика на тези договори е естеството на предоставяната услуга от обществен интерес (УОИ), която е задължение на концесионера.

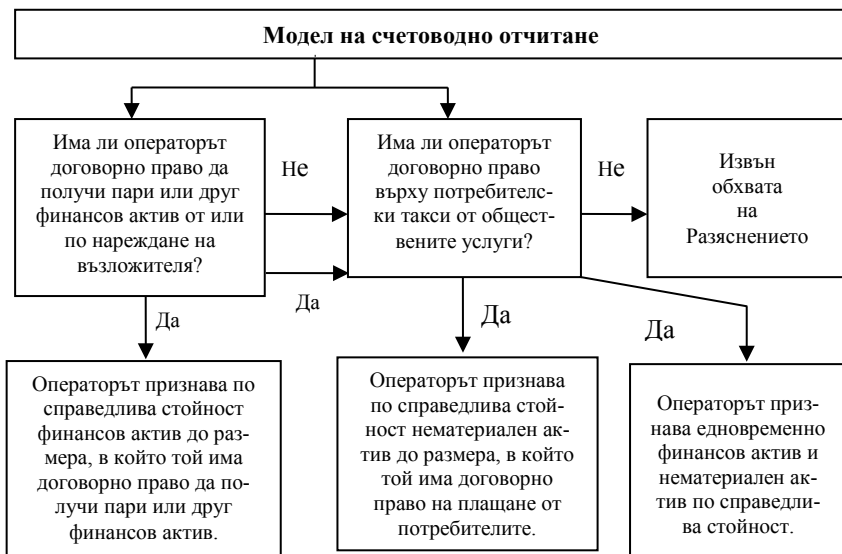
Концесионните договори, които се включват в обхвата на КРМСФО 12 следва да отговарят едновременно на следните две характеристики:

Фиг. 1. Обхват на КРМСФО 12 Договори за концесионна услуга

Предвид възможността някои споразумения да попадат едновременно в обхвата на Разяснение 12 и Разяснение 4 *Определяне дали дадено споразумение съдържа лизинг*, с цел да се елиминират несъответствията в счетоводното третиране на договори, които имат сходен икономически ефект, изискванията на Разяснение 12 следва да преобладават. Едновременно с това, то следва да се прилага както за вече съществуваща инфраструктура, така и за новоизградена такава. Двете характеристики са отличителни за концесиите спрямо други дългосрочни договори със сходно съдържание, но не са единствените определящи. Когато споразумение не попада в обхвата на Разяснение 12, следва да се приложи йерархията в МСС 8¹⁶ по отношение на разработване и прилагане на счетоводна политика.

Предвидените от Разяснението възможности за счетоводно третиране на попадащите в обхвата договори, зависят от регламентираната в договорното споразумение форма на възнаграждение на оператора и могат да бъдат представени във фиг.2.

Фиг. 2. Избор на счетоводен подход

¹⁶ Параграфи 10-12 от МСС 8 Счетоводна политика, приблизителни счетоводни оценки и грешки.

По отношение на правата по концесионния договор следва да се оценява, признава и представя в счетоводния баланс (отчет за финансовото състояние) нематериален актив, или едновременно нематериален и финансов актив. По отношение на задълженията, доколкото те са свързани с формиране цената на придобиване на актива при първоначално признаване, следва да се оценяват и представят в счетоводния баланс като провизия по реда на МСС 37 *Провизии, условни пасиви и условни активи*.

Договорните задължения са цената за получените по концесионния договор права, което е характерно за придобиване на нематериален актив при размяна. Оператора-концесионер продава услуги по поддържане, рехабилитация, строителство или модернизация на съществуващата инфраструктура по време на срока на договора, а в замяна получава непарично плащане – нематериален актив, представляващ правото на експлоатация на инфраструктурата. Доколкото това е замяна на несходни услуги и права, в съответствие с МСС 18 *Приходи* следва да се признае приход¹⁷. Според МСС 38 цената на придобиване на нематериален актив придобит при размяна се определя по справедлива стойност. Определянето на справедливата стойност може да се окаже съществено предизвикателство за концесионера.

Принципът на „предимство на съдържанието пред формата“, който се явява доминиращ в изложението на Разяснение 12 *Договори за концесионна услуга*, може да бъде разграничен в **три последователни йерархични равнища**, всяко от които се намира в пряка връзка и зависимост от предходните, представени във фиг. 3.

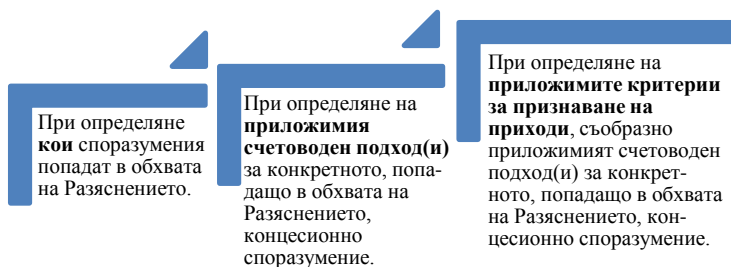
С оглед на тези три последователни йерархични равнища, съобразяването на съдържанието пред формата по смисъла на Разяснение 12 се свежда до определяне на критериите за признаване, оценка и последващо представяне на свързаните с концесионно споразумение елементи на финансовите отчети (активи, пасиви,

---

¹⁷ Параграф 12 от МСС 18 Приходи.

приходи и разходи).

Фиг. 3. Йерархия на Разяснение 12

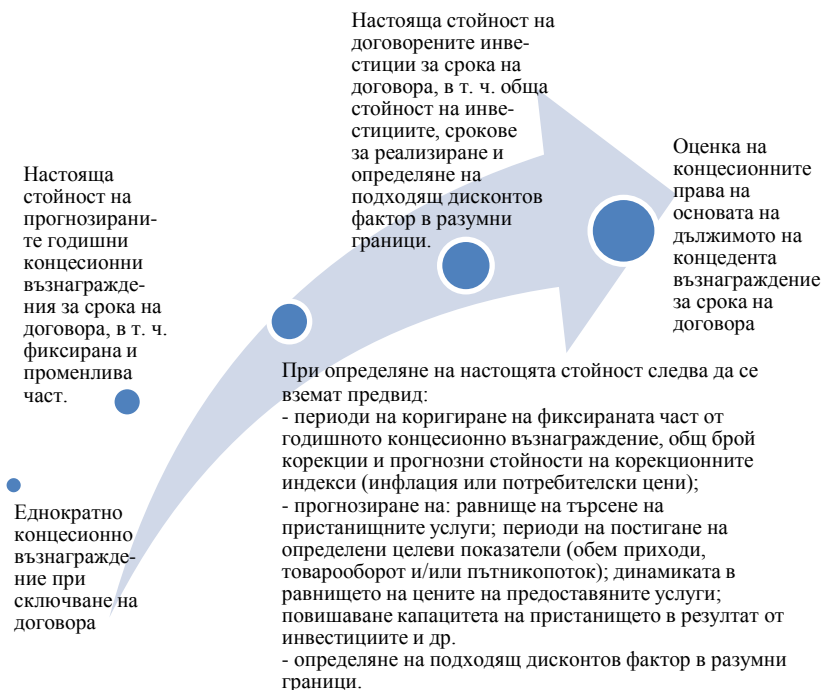
Открояват се неизяснени въпроси, проблемни моменти и особености на практиката в България. Разяснение 12 не предоставя ясно указание кога концесионерът трябва да признае нематериалния актив или задължението. При някои концесионни договори фазите от жизнения цикъл, с които е ангажиран концесионера, могат да бъдат ясно разграничени. Например при изграждане на нови инфраструктурни обекти фазата на експлоатация следва фазата на строителство. При концесиите на пристанища за обществен транспорт с национално значение в България тези фази, в преобладаваща част от случаите, не могат да бъдат разграничени. Използването на получените права (предоставяне на пристанищни услуги на потребителите) се реализира едновременно с предоставянето на услугите по поддръжка, рехабилитация, ремонт, строителство и др. Въвеждането в експлоатация на новоизградени активи, в резултат на извършените инвестиции, може да бъде в отчетни периоди по време на срока на договора за концесия, значително отдалечени от периода на сключването му.

Проблемите, които биха могли да се открият по отношение на пристанищните концесионери, зависят от приложимата счетоводна база, възможностите за промяна в нея и прилагането на приблизителните счетоводни оценки при първоначално признаване. Наред с

това концесионерите, прилагащи НСС е възможно да се сблъскат с нерешените въпроси по прилагането на *СС 38 Нематериални активи* по отношение на обхвата на концесиите, за които се отнася, невъзможност за прилагане на алтернативен счетоводен подход, лаконичността по отношение на оповестяванията. Открояващият се подход на счетоводно регулиране за този вид сделки в НСС е на основата на конкретни предписания.

Концесионерите, прилагащи МСС/МСФО при изготвянето на своите индивидуални финансови отчети, следва да прилагат счетоводни принципи, различни от посочените в ЗСч, без да е налице официално формално приемане на тяхната *Концептуална рамка*, да преминат към прилагане на *КРМСФО 12 Договори за концесионна услуга* не по-късно от 01.01.2010 г. ретроспективно. Необходимо е да се прилага перспективен оценъчен подход на приблизителна счетоводна оценка, и прекласификация на позиции от финансовите отчети, в съответствие с препоръчаните счетоводни подходи за вече съществуващите договори; прилагане на адекватни оповестявания по отношение на концесиите съобразно изискванията на основните стандарти. Тези изискванията за оценка и представяне на концесионните права е възможно съществено да затруднят концесионерите на пристанища и да се отразят в прилагането на алтернативен счетоводен подход.

В т. 1.3. Приложимост на приблизителните счетоводни оценки и концепцията за справедлива стойност при оценяване на концесия във финансовите отчети на концесионера са проучени понятията „приблизителни счетоводни оценки“ и „справедлива стойност“ на основата на приложимите счетоводни стандарти и специализирана литература. Оценката на концесионните права по справедлива стойност, предвидено в Разяснение 12, следва да обезпечи определянето на цена на придобиване на нематериален актив.

Фиг. 4. Обхват на оценката на концесионните права

Оценката се предвижда да бъде определена на основата на замяна на несходни права и услуги в условията на липсващ активен пазар, което предполага разходен или приходен подход за определяне на стойността. Цената на придобиване на нематериалния актив трябва да отразява съществуващите договорни задължения на концесионера, признати като провизия за задължения в съответствие с условията на концесионния договор. Провизиите са нефинансови пасиви, а базата за оценяването им (най-добра приблизителна счетоводна оценка на разходите), предвидена в МСС 37, не е справедлива стойност и оценката не попада в обхвата на МСФО 13¹⁸. На свой ред придобиването на концесионни права е

¹⁸ Constantinou, Maria et al. Fair value measurement, global edition. PwC, 2017, p. 225 <https://www.pwc.com/us/en/cfodirect/publications/accounting-guides/fair-value-measurements-asc-820.html>. 20.04.2018.

невъзможно без изпълнение на определени договорни задължения, което дава основание за класифициране на оценката в приложното поле на разходния подход. **На тази основа могат да бъдат открити съществени променливи, които е уместно да се вземат предвид при определяне цената на придобиване на концесионните права за целите на представянето им като нематериален актив, представени във фиг. 4.**

Прогнозите следва да обхващат период от време – до 35 години, чиято продължителност повишава равнището на несигурност на оценката. От автора е разработен пример за оценка на концесионни права, представен в приложение, на основата на посочените във фиг. 4 променливи. Налага се изводът, че **необходимостта от прогнозиране на множество променливи за продължителен период от време извежда на преден план затруднения, свързани с това кой и по какъв начин следва да оцени правата; как ще се верифицира оценката, и други. Повишават се изискванията за оповестяване с повишаване равнището на несигурност на оценката.** В практиката концесионерите на пристанища за обществен транспорт, които преценят, че **изискванията на Разяснение 12 са твърде сложни или неприемливи за прилагане,** могат да възприемат алтернативен подход. Необходимо е той да **обезпечи постигане на честно представяне** чрез предоставяне на достоверна информация и адекватно оповестяване на концесионните права, както и необходимите оповестявания в съответствие с МСС 1 *Представяне на финансови отчети*¹⁹.

Глава II. Методически аспекти на оценяването, представянето и оповестяването на пристанищните концесии във финансовите отчети на концесионерите е посветена на разработването на методика за провеждане на обхватно емпирично проучване. В т.

---

¹⁹ Параграф 20 от МСС 1 Представяне на финансови отчети изисква оповестявания в случаите, в които ръководство е преценило, че спазването на даден МСФО ще бъде подвеждащо.

2.1. Тенденции в емпиричните изследвания на финансовите отчети е подчертано, че опитът да се проучи практиката на други страни на основата на проведени емпирични изследвания, доведе до открояване на **едно представително проучване**, проведено от А. Giornetti²⁰ на компании от Англия, Германия, Испания, Италия и Франция. Поради тази причина част от изложението е насочена към тенденциите по прилагане на МСФО и подходите за проучване оповестяването във финансовите отчети.

При извършването на текстов анализ преобладава използването на подходи, които се отличават с изключително висока степен на субективизъм по отношение на: формирането на изследователска извадка, определянето на подходяща техника за анализ, формулиране и подбор на критерии и тяхното метрифициране. Налага се изводът, че формулираните заключения, изводи и констатации при редица научни изследвания, са значими в контекста на зададените параметри на извършеното изследване и при предварително определените от изследователя ограничения. Същите биха могли да не бъдат потвърдени при извършване на аналогично изследване при сходни зададени параметри при различна пазарна конюнктура или институционална среда.

Текстовият анализ на публикувани ГФО се приема за подходящ за постигане поставената в дисертационния труд цел. Стремелът да бъдат преодолени откритите слабости на този вид изследвания, е сведен до едновременно прилагане на два подхода (case study и индекси за анализ на корпоративни оповестявания); не извадково, а пълно проучване на ГФО на всички предприятия-концесионери; прилагане на методика, сходна на предложената от А. Giornetti и сравнимост на получените резултати.

В т. 2.2. **Възможности за оценяване, представяне и оповестяване на концесия във финансовите отчети на концесионера** е очертан кръгът от променливи, подлежащи на оповестяване по от-

---

²⁰ Giornetti, A., цит. изт.

ношение на концесиите във връзка с прилагането в практиката на Разяснение 12 *Договори за концесионна услуга* и ПКР 29 *Оповестяване – споразумения за концесионна услуга*. МСФО 13 *Оценяване по справедлива стойност*, в сила от 2013 г., се очаква да подобри възможностите за прилагането на справедливата стойност като оценка, която се откроява като доминираща за първоначално признаване на концесия в съответствие с изискванията на Разяснение 12 *Договори за концесия за услуга*. Предвид особеностите на възлагащия орган и липсата на активен пазар за подобен или сходен вид права, може обосновано да се аргументира становището, че определянето на справедливата стойност би следвало да се основава на приблизителна счетоводна оценка и да попада в хипотези от 2 и 3 равнище. Задължителното категоризиране на оценките спрямо въведената йерархия се съпътства с изисквания за оповестяване, чийто обем се повишава заедно с повишаване йерархичното равнище на категоризиране на оценката по справедлива стойност. Това налага оповестяването на информация да бъде обвързано с постигане на определени цели по отношение на заинтересованите лица:

➤ кои са методите за остойностяване и хипотезите, използвани за прилагането им, по отношение на активи и пасиви, оценявани по справедлива стойност, представени в отчета за финансовото състояние на предприятието; и

➤ какво е въздействието на оценките върху финансовият резултат или друг всеобхватен доход, в случаите при които са приложени значими ненаблюдаеми хипотези, категоризирани на равнище 3.

Предприятието следва да обезпечи постигане на поставените цели като прецени необходимите:

- ✓ степен на детайлизиране на оповестявания;
- ✓ степен на акцентирание върху отделните изисквания;
- ✓ обобщаване или диференциране на оповестяванията;
- ✓ предоставяне на допълнителна информация за оценка на оповестената количествена информация.

Откроява се предоставянето на значителни свобода по отношение на преценките и равнище на субективност от страна на предприятието за обема и съдържанието на оповестената информация по отношение на справедливата стойност. Степените на разграничаване на изискванията за оповестяване, могат да бъдат сведени най-общо до:

- равнището в йерархията на справедливите стойности, на което съответната оценка е категоризирана;
- за оценки по справедлива стойност, категоризирани в равнища 2 и 3 от йерархията на справедливата стойност – описание на оценъчните техники и входящи променливи (приложени хипотези) за определяне на справедливата стойност;
- за оценки по справедлива стойност, категоризирани на равнища 3 от йерархията на справедливата стойност – количествена информация за използваните значими ненаблюдавани хипотези; и
- повествователно описание за чувствителността на оценките по справедлива стойност към промените в ненаблюдаваните хипотези, ако промяна в стойността на тези хипотези може да окаже значително влияние върху по-висока или ниска оценка на справедливата стойност.

Предложен е показател, предназначен да измери степента на спазване на изискванията за оповестяване при оценяване по справедлива стойност при първоначално признаване на концесия във финансовите отчети на концесионера. Налага се изводът, че разработеният от A. Giornetti индексен подход за анализ на въвеждането на КРМСФО 12 *Договори за концесионна услуга* при консолидирани финансови отчети на публично търгувани дружества, може да бъде адаптиран за анализ и на непублични дружества, доколкото се основава на оценка по отношение на степента на спазване на изискванията от приложимите счетоводни стандарти, с модификации.

В т. 2.3. са предложени **Насоки за адаптиране на показатели за оценяване, представяне и оповестяване на пристанищните концесии във финансовите отчети на предприятията в Бълга-**

рия. Изведени са по 4 показателя за анализ на корпоративни оповестявания, групирани според приложимата счетоводна база. По отношение на МСФО в т. **2.3.1.** с цел адаптиране на синтетични показатели, предназначени за измерване степента на съобразяване с изискванията на приложимите счетоводни стандарти от предприятия-концесионери на пристанища за обществен транспорт с национално значение, прилагащи като база за изготвяне и представяне на своите годишни финансови отчети МСФО, за нуждите на изследването кумулативните точкови оценки са трансформирани в индекси. Те се изчисляват като отношение между числител (получен като кумулативна оценка от точки, съобразно степента на съобразяване с изискванията) и знаменател, състоящ се от максималният брой точки, който може да бъде получен от предприятието-концесионер при съответствие на оповестената информация с всички посочени изисквания. Адаптирани са показателите за измерване степента на съобразяване с изискванията за финансово представяне (на основата на Разяснение 12 *Договори за концесионна услуга*) и оповестяване на концесии (съобразно ПКР 29 *Оповестяване – споразумения за концесионна услуга*).

По метода на аналогията за целите на настоящото изследване са разработени показатели за измерване: аспектите на оценяване по справедлива стойност (преди и след въвеждане на МСФО 13 *Оценяване по справедлива стойност*) и оповестяване на взаимоотношенията със свързани лица (съобразно МСС 24 *Оповестяване на свързани лица*). В резултат от развитието на МСФО и различните ефективни дати на влизане в сила на Разяснение 12 *Договори за концесионна услуга* и МСФО 13 *Оценяване по справедлива стойност*, бе открита необходимост от периодизация (въвеждане на времеви интервали), диференциране на критериите за оценка по отделни параметри, а в някои случаи и редуциране броя на оценяваните променливи. Последователно при всички индекси направленията на оповестяване (променливи) в числителя се оценяват по рангова скала за оценка, а оценката на знаменателя е сума от максималните рангове

по всеки параметър.

В т. **2.3.2.** аналогични показатели са разработени за предприятия-концесионери, прилагачи НСС. Относно оповестяванията във финансовите отчети, в НСФОМСП/НСС не са предвидени специфични изисквания за концесии, а само общи препоръки за нематериални активи, независимо от тяхната класификационна група. С оглед на това, предложените в разработката оповестявания, свързани с условията на концесионния договор, се отличават с подчертано препоръчителен характер. Те са в основата на променливите на индекс за измерване на оповестяванията, предложен от автора. Предвид наличието на контрол при някои от концесионерите, метода на аналогията е приложен и по отношение на индекс за измерване равнището на оповестяване на свързани лица (съгласно СС 24 *Оповестяване на свързани лица*). Последователно при всички индекси направленията на оповестяване (променливи) в числителя се оценяват по рангова скала за оценка, а оценката на знаменателя е сума от максималните рангове по всеки параметър.

Глава III. Практически аспекти при оценяване, представяне и оповестяване на пристанищните концесии в България има за цел да обвърже финансовите отчети с процедурата по възлагане на концесия на концесионер на пристанище за обществен транспорт с национално значение и значението им в хода на експлоатация на услугата. В т. **3.1. Информационно значение на финансовите отчети на концесионерите** по данни от Националния концесионен регистър са обобщени някои от клаузите, съдържащи се в концесионните договори на пристанища за обществен транспорт с национално значение в България, представени в следната таблица:

Таблица 1

Съдържание на договора за концесия

Клаузи в договора	Съдържание
Концесиониран обект	Терминал от пристанище за обществен транспорт с национално значение, публична държавна собственост.

Предмет на концесията	Управление на пристанищните услуги, което изисква поддържането им в наличност и осигуряването на непрекъснатост и ниво на качество на тези услуги, управление и поддържане на концесионирания обект срещу правото на концесионера да експлоатира услугата, като я предоставя срещу получаването на приходи. Често като допълнителен предмет на концесията се включва и частично разширяване, частична реконструкция, частична рехабилитация или ремонт, както и извършването на съпътстващи дейности.
Имуществени права на концесионера	Да ползва обекта на концесията за извършване на пристанищни услуги по обработка на товари и поща и/или пътнически пристанищни услуги и морско-технически услуги, за извършването на които се изисква ползване на пристанищна територия и/или пристанищни съоръжения (снабдяване на корабите с вода, телефон и електрическа енергия, швартоване и др.), както и да извършва съпътстващи дейности при условията на договора, да определя цените на пристанищните услуги, които предоставя, и да ги събира изцяло в своя полза, да получи съдействието на концедента при упражняване на своите права по договора.
Имуществени задължения на концесионера	- да осигури експлоатация на пристанищния терминал в съответствие с изискванията на националното законодателство и концесионния договор; - да поддържа терминала в експлоатационна годност за целия срок на договора на собствен риск; - да заплати концесионни възнаграждения; - да обявява публично цените на предоставяните услуги; - да поддържа и разкрие нови работни места; - да създаде условия за квалификация и преквалификация на персонала и здравословни и безопасни условия на труд; - да планира и прилага мерки за ограничаване на отрицателните въздействия върху околната среда; - да достигне предложените целеви показатели (товарооборот, пътникопоток и др.); - да постигне определен обем на инвестициите за срока на концесията; - да ползва обекта в съответствие с добрата инженерингова и експлоатационна практика, като добър търговец; - да осигурява равен достъп на всички потребители до извършваните пристанищни услуги; - да прилага недискриминационни критерии, включително да

	не предоставя отстъпки на свързани с него лица, поради това им качество и др.
Цени	При определяне цените на предоставяните пристанищни услуги, концесионерът е длъжен да се съобразява с определената в договора ценова политика, според чийто принципи следва да се вземат предвид стойността на разходите, завишени с обичайната печалба по смисъла на ЗКПО. Определените цени следва да бъдат конкурентни на сходни пристанищни терминали, разполагащи с подобна пристанищна инфраструктура и предлагащи подобни пристанищни услуги.
Банкови гаранции	Ежегодно за срока на договора, концесионера има задължението да поддържа потвърдени, безусловни и неотменяеми гаранции, издадени от банки, одобрени от концедента, сред които: - гаранция за изпълнение на инвестиционната програма и - гаранция за обезпечаване изпълнението на договора, включително задълженията за заплащане на концесионното възнаграждение.
Концесионно възнаграждение	При сключване на договора се дължи еднократно концесионно възнаграждение, а за срока на договора – годишно концесионно възнаграждение за всяка година. В структурно отношение годишното концесионно възнаграждение се състои от фиксирана и променлива част. Фиксираната част е в определен размер и се индексира на определен период от време (3 или 5 години) с определен показател (например индекса на инфлация на потребителските цени с натрупване). Тя представлява минималното годишно концесионно плащане, което се дължи за всяка година от срока на договора. Променливата част се определя като по-голямата сума от: процент от нарастването на брутните приходи от пристанищни услуги, предоставяни с концесионирания обект, спрямо приетите за базови, или коефициент, измерен като евро за транспортна единица, умножен по нарастването на годишния трафик, спрямо определения като базисен годишен трафик.
Изисквания към отчетността	Концесионера има задължения да организира и осъществява счетоводно отчитане на дейността си, като осигурява всеобхватно, хронологическо регистриране и систематическо обобщаване на счетоводната информация за всяка една от пристанищните услуги; и представя на концедента ежегодно одитиран годишен финансов отчет.

Собственост върху подоб- рения и но- ви активи	В края на срока на договора новоизградени активи и подобрения върху инфраструктура, резултат от реализираната инвестиционна програма, преминават в собственост на концедента. (В някои случаи срещу символична компенсация)

Представените обобщено параметри на сключените до момента концесионни договори дават основание за следните по-съществени заключения:

➤ Годишните финансови отчети са от съществено значение както в процеса на оценка на кандидатите за възлагане на концесия, но също и като информационен източник за външните потребители при реализиране на принципите за публичност и прозрачност при управлението и експлоатацията на активи от обществен интерес.

➤ Концедентът запазва правото си на собственост над активите (съществуващи и новопридобити) и определя услугите, които ще се предоставят с концесионирания обект – пристанищни и съпътстващи услуги.

➤ Концедентът одобрява цените, на които ще се предоставят пристанищните услуги от концесионерите, което гарантира съпоставимост между цените на сходни услуги и равнопоставеност на потребителите. Равнопоставеността се откроява и в изискването да не се предоставят отстъпки на свързани лица.

Критерият за недискриминираност на потребителите на пристанищни услуги намира място в концесионните договори, когато участващите в конкурса за възлагане на концесия предприятия са част от по-голяма икономическа група. Наличието на свързаност между предприятия е от значение за целите на изследването, доколкото предприятия от една и съща група имат сходна счетоводна политика по отношение на концесиите, прилагат еднакъв подход на оценка, представяне и оповестяване. Значим източник на приходи за концесионера могат да бъдат предприятия под общ контрол.

Клаузите дават основания за разграничаване на отделните договори в съответствие с обхвата на Разяснение 12 (посочен във

фиг. 1), като концедентът:

➤ определя какви услуги ще предоставя концесионера с концесионирания обект; определя кръгът от възможни потребители – ползватели на пристанищни услуги; одобрява цената, на която ще се предоставят услугите – изисква спазването на пазарни принципи; и

➤ контролира чрез право на собственост всяко значително остатъчно участие в концесиониранията пристанищна инфраструктура.

Съответствието с тези критерии дава основание да се счита, че концесиите за част от пристанище с национално значение в България попадат в обхвата на Разяснение 12.

Сключените между МТИТС и определените за концесионери дружества концесионни договори могат да бъдат представени в таблица 2.

Таблица 2

**Договори за концесия с обект терминал от пристанище
за обществен транспорт с национално значение**

№	№ по НКР*	Дата на влизане в сила	Концесионер	Предмет на договора	Обект на концесия	База за ГФО	Изпълнение	Търговия на БФБ
1	352	21.04. 2007 г.	„Драгажен флот – Истър“ АД	Концесия за строителство	„Пристанищен терминал Свищов“	НСС	В сила	Не
2	381	23.02. 2006 г.	„Дунавски индустриален парк“ АД	Концесия за строителство	„Фериботен терминал Силистра“	МСФО	Прекратен	Не
3	408	23.06. 2008 г.	„Слънчев дар“ АД	Концесия за услуга	„Пристанищен терминал Оряхово“	МСФО	В сила	Не
4	447	25.05. 2006 г.	„Порт – Балчик“ АД	Концесия за услуга	„Пристанищен терминал Балчик“	МСФО	В сила	Не
5	448	30.05. 2006 г.	„Пристанище Леспорт“ АД	Концесия за услуга	„Пристанищен терминал Леспорт“	МСФО	В сила	Не
6	515	01.08. 2009 г.	„Октопод-С“ ООД	Концесия за услуга	„Пристанищен терминал Сомовит“	МСФО	В сила	Не

7	540	20.10.2010 г.	„Параходство Българско речно плаване“ АД	Концесия за услуга	Пристанищни терминали „Видин-север“ и „Фериботен комплекс Видин“	МСФО	В сила	Да
8	549	30.07.2011 г.	„Лукойл Нефтохим Бургас“ АД	Концесия за услуга	„Пристанищен терминал Росенец“	МСФО	В сила	Не
9	550	01.01.2012 г.	„БМФ Порт Бургас“ ЕАД	Концесия за услуга	„Пристанищен терминал Бургас – изток 2“	МСФО	В сила	Не
10	652	01.05.2013	„ТЕЦ Свилоза“ АД	Концесия за услуга	„Пристанищен терминал Видин – юг“	МСФО	Прекратен	Не
11	653	01.05.2013	„Порт Инвест“ ЕООД	Концесия за услуга	„Пристанищен терминал Лом“	МСФО	В сила	Не
12	655	03.05.2013 г.	„БМФ Порт Бургас“ ЕАД	Концесия за услуга	„Пристанищен терминал Бургас – запад“	МСФО	В сила	Не
13	663	06.10.2013 г.	„Параходство Българско речно плаване“ АД	Концесия за услуга	„Пристанищен терминал Никопол“	МСФО	В сила	Да
14	665	18.11.2013 г.	„Пристанищен терминал Русе – запад“ АД	Концесия за услуга	„Пристанищен терминал Русе-запад“	НСС	Прекратен	Не
15	673	08.09.2014 г.	„Водмар“ АД	Концесия за услуга	„Пристанищен терминал Несебър“	НСС	В сила	Не

Теоретичният преглед на дефинирането и правната рамка на концесиите, както и тяхната рамка за финансово представяне и оповестяване, представен в глава първа, дава основание да се аргументира необходимостта от емпирично изследване на практиката на пристанищните оператори-концесионери. Като основни мотиви за проучване на финансовото представяне и оповестяване на концесионерите на основата на финансовите отчети, могат да бъдат приведени следните:

✓ В сектор транспорт на националната икономика концесиите са широко застъпени по отношение на водния транспорт, което дава възможност за изследване на всички предприятия, които предоставят пристанищни услуги като пристанищни оператори – концесионери на пристанища за обществен транспорт с национално значение.

✓ В обхванатата на отраслов принцип група предприятия се прилагат и двете допустими от националното счетоводно законодателство счетоводни бази, което създава подходящи условия за тяхното практическо проучване.

✓ Преобладаваща част от концесионерите прилагат като база за изготвяне и представяне на своите годишни финансови отчети МСФО, което създава възможност да се проследи ефекта от въвеждането на Разяснение 12 *Договори за концесия за услуга* върху финансовото представяне на попадащите в обхвата на разяснението договори, ефекта от въвеждането на МСФО 13 *Оценяване по справедлива стойност* и да се изследва степента на прилагане на ПКР 29 *Оповестяване – споразумения за концесионна услуга*.

✓ В обхванатата в проучването група в значителна степен са приложени финансови критерии при избор на концесионер и финансови ангажименти по договора (приходи от продажби, сума на активите, задължение за инвестиции, минимални концесионни възнаграждения и основа за определяне на променливи плащания), което създава предпоставки за широко прилагане на приблизителните счетоводни оценки за целите на финансовото представяне и оповестяване.

✓ Годишните финансови отчети на проучваните предприятия подлежат на независим финансов одит, което се счита за индикатор за достоверност на представената в тях информация. Това твърдение се потвърждава от една страна от изискването за представяне на заверени финансови отчети при преценка за съответствие на кандидат за концесионер на заложените критерии, а от друга – изискването за ежегодно представяне на заверени годишни финансови отчети на концедента. С промяна в ЗК от 2012 г. отчетите на дружествата-концесионери подлежат на задължителен одит.

✓ Някои от концесионерите са част от икономическа група свързани лица, което предполага сходство и общи белези по отношение на прилаганата от тях счетоводна политика, представяне и оповестяване. Също така наличието на концесионери, които са

страна по повече от един концесионен договор, предполага еднакво третиране на сделките, независимо от момента на сключване на договорите.

✓ Преобладаващата част от концесионерите не са регистрирани за търговия на регулиран капиталов пазар, което не позволява в хода на изследването да бъдат прилагани подходи и показатели за оценка влиянието на прилаганите счетоводни и оценъчни подходи върху поведението на пазарни участници – заинтересовани страни, и/или цените на търгуеми финансови инструменти, емитирани от дружествата. В този смисъл възможностите за приложим подход на изследване следва да бъдат насочени към непазарни индикатори.

В т. 3.2. Изследване на конкретни практики на оценка, представяне и оповестяване на пристанищна концесия във финансовите отчети на концесионера в съответствие с приложимата счетоводна база е представено „изследване на случаи“ (case study). В т. 3.2.1. проучването на практиките на оценка, представяне и оповестяване на концесиите в ГФО на предприятията-концесионери на пристанища за обществен транспорт с национално значение в България, предоставя възможност за систематизиране на изводи в две насоки: навлизане на нови стандарти и разяснения, разработени от СМСС и приети за прилагане в ЕС; и обобщаване на възприетите практики на предприятията.

Може да се обобщи, че **приемането на нови стандарти и разяснения, които имат потенциала да повлияят върху оценката и финансовото представяне на концесионните права на предприятията, не оказва влияние върху прилаганите в практиката на концесионерите счетоводни и оценъчни политики.** Едновременно с това, **не може да се твърди, че дружествата единствено оповестяват концесионните договори, по които са страна, или напълно игнорират прилагането на балансов подход за финансово представяне на концесиите.**

За концесионерите, прилагащи МСФО са налице възможности за по-съществени обобщения и изводи, спрямо тези, прилагащи

НСС, представени в т. 3.2.2.

В т. 3.3. Индексен анализ на оценката, представянето и оповестяването на пристанищна концесия във финансовите отчети на концесионера за измерване степента на съобразяване с изискванията за оповестяване във финансовите отчети на предприятия-концесионери на пристанища за обществен транспорт с национално значение в България са приложени индексите за оповестяване, предложени в Глава втора на дисертационния труд последователно по отношение на двете приложими счетоводни бази. Резултатите потвърждават заключенията, че:

➤ създаването на условия за прилагането на справедливата стойност не повишава равнището на прилагането ѝ в практиката на предприятията концесионери на пристанище за обществен транспорт с национално значение в България, прилагащи МСФО;

➤ въвеждането на Разяснение 12 не оказва влияние върху финансовото представяне на концесиите във финансовите отчети на предприятията-концесионери;

➤ налице са индикации за висока прозрачност по отношение на оповестяванията на сключения концесионен договор от страна на предприятията-концесионери. Може да бъде открита зависимост по отношение на условията – концесионери, които оповестяват значимите условия са склонни да оповестяват и други. Откроява се още и преобладаващо оповестяване на прилагания счетоводен подход, отразяването му в различни елементи на финансовите отчети. Мотивирането на направеният избор е налице при 4 от разглежданите предприятия, като сред тези, които не са го аргументирали, се открояват 4-те предприятия от групата на Химипорт, които прилагат еднаква счетоводна политика и подход за оповестяване. В ГФО на всички разглеждани предприятия, прилагащи като база за изготвяне и представяне на своите финансови отчети МСФО, се откроява високо равнище на съобразяване с изискванията за оповестяване на свързани лица, регламентирани в МСС 24 *Свързани лица*.

НСС не се открояват като широко прилагана счетоводна база

сред концесионерите на пристанища за обществен транспорт с национално значение в България, което дава основание да се счита, че заключенията при по-голям брой разглеждани предприятия биха могли да бъдат различни. Показателите, измерващи равнището на оценка и представяне, се открояват със сравнително по-високи стойности, в сравнение с показателят за оповестяване, препоръчан от автора по метода на аналогията с МСФО. На тази основа може да се формулира извода, че предприятията-концесионери не са склонни да оповестяват допълнителна информация, която надхвърля минималните изисквания за оповестяване, предвидени в *СС 38 Нематериални активи*. Този извод се потвърждава и от спазването на изискванията за оповестяване на свързани лица. В повечето случаи се прилага балансовия подход по отношение на концесията, като оценката на актива обхваща значително по-голям брой прогнозни стойности, в сравнение с аналогичния показател, определен за предприятията, прилагащи МСФО, доколкото малкият брой анализирани предприятия предоставя възможност за заключения. Оценката на прогнозните стойности оказва значително по-голямо влияние върху процеса на оценяване на актива, отколкото използването на ненаблюдаеми хипотези при определяне на справедливата стойност.

В т. 3.4. Състояние и тенденции на оценката, представянето и оповестяването на пристанищните концесии в България е обобщено настоящото състояние на оценка, представяне и оповестяване на пристанищните концесии във финансовите отчети на концесионерите в България, като:

➤ игнориране на справедливата стойност като възможна оценка на концесионните права, но се прилага по отношение на финансови инструменти от концесионерите, прилагащи МСФО; прилагат се приблизителни счетоводни оценки от концесионерите, прилагащи НСС;

➤ прилагане на балансов подход на представяне във финансовите отчети (ограничен до еднократното концесионно възнаграде-

ние) – в по-ниска степен от предприятията, прилагащи МСФО и в по-висока от тези, прилагащи НСС, но не се въвежда (прилага) Разяснение 12 *Договори за концесионна услуга*, макар практиката да се обединява около сходен на препоръчвания счетоводен подход, но не и около изискването за оценяване по справедлива стойност;

➤ прилагане на разходен подход на представяне във финансовите отчети (по отношение на годишните концесионни възнаграждения) в по-висока степен от предприятията, прилагащи МСФО и в по-ниска от тези, прилагащи НСС, т. е. подход на оперативен лизинг;

➤ разликата между амортизационните отчисления и начислените за периода концесионни възнаграждения се отразява като финансов разход от предприятията, прилагащи НСС, и като текущ разход от предприятията, прилагащи МСФО;

➤ откроява се по-високо равнище на оповестяване и по-ниско равнище на оценка и представяне по отношение на МСФО и обратното – по-високо равнище на представяне и по-ниско равнище на оповестяване по отношение на НСС. Високо равнище на оповестяване се откроява по отношение на взаимоотношения и сделки със свързани лица и при двете счетоводни бази.

А. Giornetti изследва прилагането на Разяснение 12 *Договори за концесионна услуга* от Европейските компании, като обхваща около 60 борсово търгувани компании, от Англия, Германия, Испания, Италия и Франция. Изследването е на основата на консолидирани финансови отчети. Италия постига най-високи резултати в четирите направления на прилагане на тълкуванието – най-добро качество на предоставената във финансовите отчети информация и ефектите, които са резултат от прилагането на новото разяснение. На следващо място е Испания, а Франция е с най-високи стойности по показателя оповестяване. Англия и Германия имат най-ниски стойности и по четирите направления на прилагане²¹, които не превишават

---

²¹ Giornetti, A., цит. изт. с.81 - 82.

особено посочените за индивидуалните финансови отчети на българските предприятия-концесионери, също прилагащи МСФО. По-ранно прилагане на тълкуванието също не е възприето.

Преценката на оповестяванията, на основата на ПКР 29 *Оповестяване – споразумения за концесионна услуга* за Българските предприятия е не само съпоставима, дори на малко по-високо равнище, в сравнение с определените стойности за изследваните от А Giornetti страни, така и по отношение индивидуалните стойности за включените в извадката предприятия.

Практиката на предприятията-концесионери в България откроява съвместното прилагане на двата критерия – контрол и риск и възвръщаемост. Това се постига посредством капитализиране (балансирано представяне) на еднократното концесионно възнаграждение и част от инвестициите, и признаване на текущ разход за годишното концесионно възнаграждение и част от инвестициите (които ръководството не счита, че отговарят на критериите за признаване на актив). Този смесен подход се възприема за уместен при предприятията, прилагащи МСФО в по-голяма степен, отколкото при НСС. Прилаганият подход се откроява със следните предимства:

- преодолява необходимостта от двукратно отчитане на приход – веднъж при размяна на концесионните права срещу задълженията за инвестиции и плащания, и втори път – от приход от предоставяне на услугата от обществен интерес на крайните потребители;

- преодолява несигурността, присъща на приблизителните счетоводни оценки, които следва да се основават на значителен брой прогнозиран променливи за продължителен период от време;

- постига се високо равнище на съпоставимост между получените приходи и извършените разходи;

- признаването на активи, придобити при изпълнение на инвестиционната програма, съответства на момента, от който предприятието започва да черпи изгода от експлоатацията на тези активи;

➤ постига се честно представяне на информацията в ГФО в съответствие с МСС 1 *Представяне на финансови отчети*.

В сравнителен аспект са разгледани ефектите от въвеждане на Разяснение 12 от водещи европейски компании. Обобщени са аргументи „за“ и „против“ прилагането на балансов или разходен подход.

Анализиран е обхвата на Разяснение 12. Посочените аргументи са по същество индикации за контрол върху цената на предоставяните пристанищни услуги от страна на възложителя, а заедно с определянето на услугите, предмет на договора, които се предоставят с обекта на концесия на потребители на пристанищни услуги и собствеността върху инфраструктурата, която се концесиионира, дават основания за заключението, че концесионните договори за пристанища за обществен транспорт с национално значение попадат в обхвата на Разяснение 12. Анализът на корпоративните оповестявания показва, че разяснението не се прилага в следствие невъзможност за достоверна оценка при първоначално признаване на правата при 2 предприятия, които са свързани лица, а друго 1 предприятие оповестява становището на ръководството относно прилагане на МСС 17 *Лизинг*. Преобладава практиката на представяне и оповестяване на оперативен лизинг.

На основата на проведеното емпирично проучване са обобщени **проблемите на оценка, представяне и оповестяване на пристанищна концесия** във финансовите отчети на концесионера и са отправени мотивирани предложения за тяхното преодоляване.

В **заключението** на дисертационния труд са обобщени достигнатите в изложението по-съществени изводи, обвързани са резултатите от проведеното емпирично проучване с доказване на авторската теза и са очертани насоки за бъдещи изследвания.

IV. СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. На основата на проведеня литературен обзор е изведена правна характеристика на понятието „концесия“ и е предложена авторска дефиниция за целите на дисертационния труд.

2. На основата на анализ на приложимите счетоводни регулации са идентифицирани потенциалните проблеми на оценка, представяне и оповестяване на пристанищните концесии в България в съответствие с двете приложими счетоводни бази. Тези проблеми се потвърждават от постигнатите резултати от емпиричното проучване. Отправени са мотивирани предложения относно тяхното преодоляване.

3. Разгледани са съвременните тенденции в областта на емпиричните изследвания на финансовите отчети. Разработена е система от показатели за анализ на корпоративни оповестявания в съответствие с достиженията на специализираната литература, адаптирана съобразно особеностите на практиката в България. Показателите са приложими и за други отрасли, в които концесиите намират приложно поле.

4. Приложени са два взаимно допълващи се подхода на проучване – case study и индекси за анализ на корпоративни оповестявания, които дават основание за достигане до едни и същи резултати и заключения. На основата на финансовите отчети на всички предприятия-концесионери на терминал от пристанище за обществен транспорт с национално значение в България е извършено емпирично изследване за 10-годишен период (2007-2016 г.). Постигнато е представително по обхват за отрасъл „Транспорт“ изследване, резултатите от което са съпоставени с установените за водещи европейски компании. Резултатите могат да бъдат съпоставени в бъдеще с проучвания в други отрасли на националната икономика или с чуждестранни изследвания.

V. ПУБЛИКАЦИИ ПО ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Научни статии

1. Събчева, Г. Възможности за оценка на концесия по справедлива стойност. Известия на Съюза на учените - Варна. Серия „Икономически науки“. 2013: 47 - 55.

2. Събчева, Г. Приложимост на приблизителните оценки при представяне на концесия. Известия на Съюза на учените – Варна. Серия „Икономически науки“. 2. 2016: 25-33.

3. Събчева, Г. Тенденции при оповестяване на оценките по справедлива стойност на пристанищни концесии. Известия на Съюза на учените – Варна. Серия „Икономически науки“. 2. 2017: 110-121.

4. Sabcheva, G. Trends on Port Concession Disclosures in Concessionaire Financial Statements in Bulgaria, Икономика и компютърни науки = Economics and Computer Science : Електронно списание, Варна : Знание и бизнес. 4. 2. 2018: 54 - 66.

Научни доклади

5. Събчева, Г. Проблеми при първоначалното признаване на концесия във финансовите отчети// Науч. конф. на младите науч. работници : Сб. докл. - Варна : Унив. изд. Наука и икономика. 2011: 184 – 193.

6. Събчева, Г. Представяне на пристанищните концесии в отчетите на концесионерите: състояние и перспективи// Икономиката в променящия се свят: национални, регионални и глобални измерения : Сб. докл. от междунар. науч. конф. : Т. 2. - Варна : Унив. изд. Наука и икономика. 2015: 223 - 232.

7. Събчева, Г. Проектиране на индекс за оповестяване на концесии// Икономиката в променящия се свят - национални, регионални и глобални измерения: Сб. докл. от VIII междунар. науч. конф.: Т.1. - Варна: Унив. Изд. Наука и икономика. 2017: 216-225.

VI. ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ

Декларирам, че настоящата дисертация е изцяло авторски труд и при нейното разработване не са ползвани в нарушение на авторските им права чужди публикации и разработки.